

Judith Butler'a Göre Kadının Özneliği Problemi

The Problem of Women's Subjectivity According to Judith Butler

Ruveyda Öz

Hesna Serra

AKSEL DURMUŞ

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Felsefe ve Din Bilimleri, Dinler Tarihi, Çorum-
Türkiye

e-mail: ruveydaoozz@gmail.com

Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din
Bilimleri, Dinler Tarihi, Çorum- Türkiye
e-mail: hesnaserra@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 2.2.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 8.8.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Ruveyda Öz

ruveydaoozz@gmail.com

Atf /Cite:

Öz, R., & Aksel Durmuş, E. S. (2024). Judith
Butler'a Göre Kadının Özneliği Problemi.
Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Dergisi, 18, 128-139.

This article checked by

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
Noncommercial 4.0 International License.

Öz

Bireylerin hayatları, doğdukları andan itibaren içerisinde buldukları kültürün kabullerine göre şekillenir. Birey, öncesinde cinsiyet rol dağılımlarının yapıldığı bir ortama doğar ve hayata dair anlamlandırmalarını bu düzlemde gerçekleştirir. İnsanın hayatını şekillendiren bu kültürel kodlar, ataerkil yapıları dolayısıyla kadınların sosyal, siyasal vb. birçok yaşam alanından soyutlanmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum uzun dönemler toplumun normali olarak karşılansa da modern dönemin getirdiği değişim ve gelişimlerle beraber sorgulanması gereken bir hal almıştır. Kadınlar bu sayede toplumsal hayatta kadın erkek arasındaki eşitsizliklerin bilincine varmış ve konularının iyileştirilmesine yönelik taleplerde bulunmuşlardır. Kadınların meşru hakları için verdikleri mücadele, feminizm hareketini başlatmıştır.

Bu çalışmada, Judith Butler'ın düşüncesi çerçevesinde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet meselesi, cinsiyet eşitsizliğinin temelinde yatan normlar ve bu normların üretim biçimleri ele alınmıştır. Diğer bölümlerde Butler'ın, sadece ortak özelliklere sahip bir kadın özne grubunun savunusunu yapan klasik feminist harekete dair getirdiği eleştirilere değinilmiş ve kadın özneyi niteleyen "ortak kimlik" algısı sorunsallaştırılarak, sınırlılıkları irdelenmiştir. Son olarak, dışlayıcı kimlikler ve normların olmadığı bir gelecek için önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Norm, Performatif, Feminizm, Yapısöküm, Toplumsal Cinsiyet

Abstract

The lives of individuals are shaped by their acceptance of the culture they live in from the moment they are born. The individual is born into an environment where gender role distributions were made before and realizes her meanings about life. These cultural codes that shape people's life, due to their patriarchal structures, women's social, political roles, etc., cause isolation in many areas of life. Although this situation is seen as the normal of society for long periods, it has become a situation that needs to be questioned with the changes and developments brought by the modern period. In this way, women became aware of the inequalities between men and women in social life and demanded improvements of their positions. The struggle of women for their legitimate rights sparked the feminism movement.

In this project, within the framework of Judith Butler's thought, the issue of sex and gender, the norms underlying gender inequalities and the production forms of these norms are discussed. Butler's criticisms of the classical feminist movement, which defends a specific group of female subjects with common characteristics, are illustrated. Then, the perception of "common identity" that characterizes the female subject is problematized and examined in terms of its limitations. Finally, suggestions for a future where there are no exclusionary identities and norms are pointed out.

Keywords: Norm, Performative, Feminism, Deconstruction, Gender

Giriş

Kadına dair toplumsal cinsiyet kalıpları, kadın olmanın getirdiği görevler ve sınırlar her devirde ve her toplumda tartışılmıştır. Pek çok toplumda kadınların statüsünü konu edinen tartışmalarda dikkatimizi çeken en önemli ortak nokta, kadının ikinci sınıf olarak görülmesi ve kötülükle özdeşleştirilmesidir. Dünya tarihinde birçok toplumda yer edinerek meşruiyet kazanan ataerkil yapı, erkekliği norm olarak kabul edip, kadını erkeğe göre ikincil sığraya yerleştirmiş ve kadınlardan erkek normlarına itaat etmesini veya bu normlara ulaşmada araç olmasını beklemiştir. Kadınlar ve erkekler ataerkil zihniyetin kendilerine biçtiği rolleri içselleştirmiş ve hayatlarını bu doğrultuda şekillendirmişlerdir.

Din, hukuk, tıp ve siyaset gibi birçok alanda hâkim söylemler bu ataerkil düşünme şekline etkilenmiştir. Tarafsız ve objektif olma iddiasında olan modern bilim dahi, ataerkil yapının etkisinden kurtulamamış, hatta bazı durumlarda bu yapıya hizmet etmiştir. Bunun sonucu olarak bilimsel araştırmalar erkeğin yaşam kalitesini artırmaya odaklanırken, kadının modernite ile birlikte değişmiş gibi görünen kaderi yine ataerkil kodlar ile sınırlanmıştır. Örneğin, erkeğin cinsel performansını artırmaya yönelik araştırmalara cömertçe bütçe ayrılabilirken aile planlaması yapmak isteyen kadınlar mali desteklerden yoksun bırakılabilmiştir. (Şimşek, 2012: 4) Hatta seküler olduğu iddia edilen yönetim yapıları, bazı muhafazakâr dünya görüşleri ile aynı doğrultuda, kadınların doğum kontrol seçeneğine başvurmalarını önleyecek politikalar üretmiştir. Öyle ki kadınlar doğum kontrol sistemindeki eksikliklere ve bu konudaki baskıcı yasalara karşı mücadele vermek zorunda kalmıştır. (Taş, 2016: 170)

Dolayısıyla modernite öncesi toplumlarda olduğu gibi modern toplumlardaki ataerkil söylemin oluşturduğu “kadın” kategorisine baktığımızda da kadının ikincil konumun devam ettirildiğini görmekteyiz. Bu da kadına biçilen rolün, modern dünyanın idealleştirdiği bireylerin eşitliği savunusu ile örtüşmediğini ve eşit haklar verilmesi amaçlanan bireylerin erkekler, hatta beyaz erkekler ile sınırlı kaldığını göstermektedir. Bunun sonucu olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında, kadınlar eşit haklara sahip olmak için ciddi mücadeleler vermeye başlamıştır. Kadın hareketlerinin başlamasından bu yana, ataerkil sisteme getirilen eleştirilerin yer aldığı zengin bir literatür oluşmuştur. Bu tarihsel süreç genel olarak, birinci, ikinci ve üçüncü dalga feminizm olmak üzere üç tarihsel dönem şeklinde özetlenmektedir. (Taş, 2016: 166) Bu çalışmanın konusu olan Judith Butler, üçüncü dalga feminizm içine dâhil edilmiştir. Dolayısıyla Judith Butler hem kendisinden önceki kadınların ortaya koyduğu eleştirel yaklaşımlardan faydalanmış hem de bu eleştirel yaklaşımların geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Kendisinin gerek bireysel hayatında deneyimlediği dışlanmalar gerekse dış dünyada gözlemlediği cinsiyetçi yaklaşımlara çözüm olmasını umduğu analizleri mevcuttur.

Bu çalışmanın amacı, dünyada kadın olmanın ne anlama geldiğini, kadınların ne tür dayatmalara maruz kaldığını Butler’ın perspektifinden değerlendirmektir. Aynı zamanda Butler’ın, kadın kategorisine yeni ve geniş anlamlar yükleyerek feminizmi düalist kimliklerin sınırlılıklarından kurtarmaya çalışmasını resmetmek amaçlanmıştır. Butler’ın cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımına dair eleştirileri ele alınmış ve kendisinden önceki feminist dalgadan ayrıştığı noktalar belirtilmiştir. Sonrasında, Butler’ın, kurgusal bir inşa olarak gördüğü feminizmdeki kadın öznenin kısıtlayıcı yönlerini tartışmaya açtığına dikkat çekilmiştir. Kendisinden önceki feminist siyasi kuramda kadına atfedilen özneliğin kısıtlayıcı bir yapıya sahip olduğunu, aslında bizzat temsil ettiğini iddia ettiği kesimleri dışladığını savunan Butler’ın, feminist söylemi dilsel/edimsel tekrarlar üzerinden yapı sökümü tabi tutarak yeniden anlamlandırma, böylece toplumsal hiyerarşiyi sorunlu hale getirme amacını irdelemek için, çalışmamızda performatiflik kuramının temel noktalarına değinilmiştir.

1. Toplumsal Cinsiyet Normlarının İşlevi

Her dönemin ve her toplumun kendine has normları vardır. Bu normların belirlediği kurallar, her zaman çağın insanına belirli sorumluluklar ve zorunluluklar yüklemiştir. Butler'a göre daha iyi yaşamak ve sosyal düzeni sağlamak adına her ne kadar normlara ihtiyaç duyulsa da, normların insanları maruz bıraktığı sınırlılıklar

dolayısıyla normlar, bir problem olarak üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Butler, bu noktada kadın ve erkek normlarının çift yönlülüğünden bahseder. Bir yanda bize rehberlik eden ve eylemlerimize yön veren bir norm varken diğer yanda bizi erkek ya da kadın kategorisine sığdırmaya çalışan, bizi zorunlu ölçütlere tabi tutan bir norm vardır. Dahası eğer kişi bu zorunlulukları yerine getirmemezse, toplumun normal ve gerçek kabul ettiği ideal bir kadın ya da erkek kategorisine karşı çıkarsa, o toplumdaki dışlanma kaçınılmaz olacaktır. Bu yüzden Butler, toplumsal cinsiyet şiddetini başlatan normların, yaşanabilir bir gelecek için dönüştürülmesinin mümkün olduğunu, şayet değilse bile bu normların reddedilebileceğini savunmaktadır. (Saliya, 2013: 65)

Butler'a göre bireyler, nasıl ki içinde bulunduğu toplumun inançlarını, değerlerini ve normlarını öğrenip içselleştiriyorsa, aynı şekilde toplumdaki şiddeti ve ayrımcılıkları da öğrenmektedir. Zaten cinsiyet veya toplumsal cinsiyet dediğimiz şey de tarih boyunca kültür tarafından yapılan dilsel ve edimsel tekrarlar ile oluşmuş inşalardan öteye gidememektedir. Zaman içerisinde kendi zeminini hazırlayarak inşasını başlatan ve inşasına devam eden cinsiyetçi zihniyet, tam olarak bu ayrımcılıkların ve şiddetin temelini oluşturmaktadır. Özellikle dilsel yönden baskın olan cinsiyetçi yaklaşımlar, kadınların nasıl ikincil bir konumlandırılmaya tabi tutulduğunu açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. (Kiliç, 2010)

Konuya Türk toplumundan örnekler vermek gerekirse, "Saçı uzun aklı kısa.", "Kızını dövmeyen dizini döver.", "Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün." gibi atasözlerinde kadınları çifte standarda tabi tutan bir yaklaşım söz konusudur. Yine aynı şekilde deyimlerimizde de bu ataerkil zihniyetin yansımaları görülebilmektedir. Örneğin Türk Dil Kurumu sözlüklerinde "karı gibi" deyiminin anlamına baktığımızda, "sözünde durmayan, döneke" gibi aşağılayıcı ifadelerle tanımlandığı görülmektedir. (Ersöz, 2010) Konuya dair yapılan çalışmalarda "kız çocuğu" ile ilgili olan atasözleri ve deyimlerin genellikle evlilik, yardımcı olma hatta baskı ile ilişkilendirilmesi, erkek çocuğundan ise yiğitlik ve övünç kaynağı olma bağlamında söz edilmesi de aradaki ayrımı resmeder niteliktedir. Bu durumda söz konusu ayırım, her alanda olduğu gibi atasözleri ve deyimlerde de net bir şekilde kendini görünür kılmıştır. (Özkan ve Gündoğdu, 2011)

Türk toplumunun atasözleri ve deyimlerinden verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi söylemsel tekrarların desteğiyle birlikte erkek egemen bir toplum inşa eden kültür, kadın deneyimlerini değersiz görerek onların yerinin ev olduğundan bahsetmiş, erkek deneyimlerini sorgusuz sualsiz en iyi ve en doğru kabul etmiştir. Kültürle var olan ve şekillenen toplumsal cinsiyet, kadın bedeninin zayıflığını vurgulamış, anne olup çocuk yetiştirmeyi ve kocasına itaati emrederek kadının özgürleşmesinin önüne geçmiştir. Dolayısıyla kadın, kendi istek ve arzularıyla hareket eden bir "özne" olmak yerine, kaderi toplumun ellerine bırakılmış bir "nesne" olarak varlık bulmuştur. Bu zihniyetin hâkim olduğu dünyada, erkekler güçlü pozisyonlarla ilişkilendirilirken, kadınların biyolojik özelliklerine atıfta bulunularak onların "doğaları gereği" duygusal ve nahif oldukları söylenmiş ve kadınların aktif olabilecekleri alanlarda sınırlamalara gidilmiştir. Bu yüzden iş sahasında güçlü pozisyonlardan uzak tutulan kadın, uzunca bir süre ancak emir içeren ve itaat gerektiren hizmet sektöründe yer edinebilmiştir. (Vatandaş, 2011: 35) Meslek seçimlerine kadar yansıyan bu cinsiyetçi bölünmelerde olduğu gibi birçok alanda erkeklerin lehine olan, kadınları ise ikincilliğe iten davranışlara şahit olmak mümkündür. Öyle ki toplumsal barışı amaçlayan hukuk sisteminde dahi kadınların nasıl konumlandırıldığını erkekler için nasıl imtiyazlı tavırlar sergilendiğini, verilen kararlar ve uygulanan yaptırımlar üzerinden net bir şekilde görmek mümkündür. Mesela bedenlerini satan kadınlar, ahlaksız ve zanlı olarak gösterilirken; o bedeni talep eden erkekler gizli tutularak kayırılırlar. Dolayısıyla hukuk da, bedeni satan ve alan üzerinden değil de, bedenini satan üzerinde kovuşturma yürüterek böyle bir erkeklik biçimini ve ticaret ilişkisini onaylar nitelikte hareket eder. (Şimşek, 2012: 8) Yine aynı şekilde basına yansıyan örneklerde de gördüğümüz üzere kadına yönelik çoğu suçta mahkeme, haksız tahrik ve iyi hal indirimine gider. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki şahit olduğumuz pek çok kadın cinayetinde hukuk, kadınlığı ve erkekliği tanımlayan, yani onlar hakkında karar veren ve değer biçen bir merci olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu yaparken, biyolojik olarak erkeği güçlü kabul eden ve onu değerli kılan toplumsal kalıpların devamlılığını sağlamaktadır.

Dahası toplumsal cinsiyet normlarını devam ettirmede hukukun yetersiz kalması durumlarında devletler tarafından daha şiddetli ve tahrip edici araçlar da kullanılabilir. Örneğin 13 Eylül 2022 tarihinde İran'ın başkenti Tahranda, İran Rejiminin "başörtüsü kurallarına uymadığı" gerekçesiyle 22 yaşındaki Mahsa Amini ahlak polisleri tarafından gözaltına alınmış ve kafasına aldığı darbeler sonucu 16 Eylül'de yaşamını yitirmiştir. Her ne kadar İran rejimi bunu reddetse de, Mahsa Amini'nin ölümünden sonra yapılan protestolarda onun gibi birçok kadın, iktidarın düzenleyici yapısı sonucu şekillenmiş din kategorisiyle kendilerini sınırlamak istemedikleri ve sadece özgür bir yaşam talep ettikleri için gösterilerde darp edilerek veya vurularak öldürülmüştür ("İran'da Mahsa Amini protestolarında hayatını kaybeden genç kadınlar - BBC News Türkçe" t.y.) Bildiğimiz üzere bu vaka gibi, ardında kırılğanlıklar ve ölümler bırakan olaylar tarih boyunca yaşanmıştır. Zaman zaman isimler değişmiş, mekânlar değişmiş fakat yaşananlar değişmemiştir. Butler'ın da eleştirilerinde belirttiği üzere bu gibi yıkıcı durumları ortadan kaldırabilmenin en önemli yolu ötekileştirmenin, ayırıştırmanın önüne geçebilmek ve bireylere özgür bir yaşam alanı sağlayabilmektir. Sonuç olarak bu sağlıklı ortam koşullarını oluşturabilmek adına Butler, toplumsal cinsiyet kuramını anlamının önemini vurgulamıştır. Bu noktada Foucault'nun cinsiyet ve iktidar ilişkileri üzerine yaptığı çalışmalar, Butler'ın cinsiyet kuramının zeminini hazırlamıştır. Butler cinsiyet kuramında, ikilik yaratarak cinsiyetçi yaklaşımların nedeni olan, kadın erkek ayrımının temelini sorgulamış ve cinsiyetin iktidarla olan ilişkisine değinmiştir. Butler'a göre bireyin tanımlanabilmesi ancak, iktidarın kendi çıkarları doğrultusunda bireyi konumlandırmasıyla kazanılabilecek bir varoluştur. Diğer bir ifadeyle bireyler, toplumda kadın ya da erkek kategorilerine yerleştirilmiş ve bu belirlenimci çizgiye uygun düşecek şekilde varlığını kayıtlara geçirebilmiştir. Böylece kendilerine verilen tanımlamalara uygun davranmaları şartıyla, hukuki ve siyasi haklara sahip olabilmişlerdir. Fakat yukarıdaki verilen örneklerde de görüldüğü üzere kadın kategorisinin erkek kategorisine nazaran daha dezavantajlı olduğu aşikârdır. Bu konuda Butler, bir cinsiyetin diğer cinsiyeti ötekileştiremeyeceğini ve birinin diğerine üstünlüğünün söz konusu olmadığını belirtmiştir. Çünkü kadın ya da erkek kendi kendisini istediği şekilde inşa etmemiştir. (Kiliç 2010) Doğduğu andan itibaren kendisinin konumlandırıldığı kategori hangisiyse ona göre şekillenmiştir. Sonuç olarak bu durumda kimse dezavantajlı bir kategoride olmak istemeyecektir. Butler'ın savunusunu yaptığı bu görüşlerin dayanak noktasını toplumsal cinsiyete dair getirdiği eleştiriler oluşturur. Butler'a göre toplumsal cinsiyet, bir yapma edimidir. (Butler 2014, 77) Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, ontolojik bir referansa sahip değildir. Kişilerin eylemleri ve söylemlerinden ibarettir. Öyle ki Butler için bu söylemler, toplumdaki şiddetin başlıca nedenlerindedir. Çünkü toplumsal/cinsiyetlendirmeler dilin yarattığı ve nesilden nesile aktardığı kurgulardır. Diyebiliriz ki dil, sürekli devinim halindedir ve böylece kadınlığa, erkekliğe dair sorunlu dilsel aktarımlar gerçekleştirir. Butler buradan şu sonuca ulaşır: Şayet toplumda yaşanan bu kargaşanın sebebi, sorunlu söylemlerse, o halde bu kargaşayı sona erdirecek olan da dilde yapılabilecek düzenlemelerdir. (Kiliç 2010) Yani bireyler daha çocukken dilsel aktarımlar sayesinde, içinde bulunduğu toplumun değerlerini ve kabullerini benimsedikleri için, Butler buradaki en büyük rolü dile yüklemiştir. Bu yüzden Butler'a göre dilin, barışçıl ve kucaklayıcı bir yapıya dönüştürülmesi, cinsiyetler arası ayrımcılığın önüne geçilmesinde ve toplumun huzura kavuşmasında önemli bir etkidir. (Butler 2014, 233-41)

2. Butler'a Göre Cinsiyet Normları

Butler'dan önce cinsiyetin verili olduğu yani doğal ve doğuştan geldiği, toplumsal cinsiyetin ise toplumsal yapının normlarıyla şekil aldığı düşüncesi hâkimdir. (Işık, 2021: 104) Yani cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları birbirlerinden farklı anlamlara sahiptirler. Bu anlayışa göre cinsiyet, biyolojik bir bedene karşılık gelirken toplumsal cinsiyet, "erkeksi" ve "kadınsı" başlıkları altında kategorize edilen kültürel bir inşaya tekabül etmektedir. (Saliya, 2013: 37-38)

Bu düşünceye katılmayan Butler, ne cinsiyet ne de toplumsal cinsiyet kavramlarının doğamızın bir parçası olmadığını, her ikisinin de sonradan biçilmiş/kurgulanmış kimlikler olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla Butler'a göre cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları birbirinin aynı olan kavramlardır. Ona göre bu kavramların birbirlerinden farklı olduğunu düşünmek, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet bağlamında kurulmuş yanlış bir neden-

sonuç ilişkisidir. Çünkü Butler'a göre toplumsal cinsiyet, erkek ve kadın kategorilerinin doğallaştırıldığı bir alandır. (Başaran, 2016: 39) Bu yüzden cinsiyet toplumsal cinsiyetin koşulu olamaz. Tam aksine cinsiyet toplumsal cinsiyetin sonucu olarak ortaya çıkar. Butler'a göre cinsiyet ile toplumsal cinsiyeti birbirinden ayırmak "anatomik kaderi" kabul etmek demektir. (Butler, 2014: 52-53) Oysa kişinin dünyaya gelirken içinde bulunduğu beden, cinsiyeti veya toplumsal cinsiyeti belirleyen bir yapı değildir. Sadece kişilerin kimliklerinin sergilendiği bir sahnedir. Dolayısıyla doğuştan verilmiş bir cinsiyet söz konusu değildir. Tüm bedenler ancak, dâhil oldukları toplumsal yapıyla tanıştığı ilk andan itibaren cinsiyetlendirilmiştir. (Işık, 2021: 132) Bu durumda Butler için dişil ya da eril olmak özgür bir iradenin getirisi değil, yalnızca dayatmadan ibarettir. Kısacası kişi doğduğu andan itibaren kendi bedenini kültürel bir yorumlama içerisinde bulmaktadır. (Oralgül, 2016: 54) Dolayısıyla bir zorunluluk olarak beden, maddeleşmiş bir yapıya dönüşür. Bedenin maddeselliği tekrarlar ve ritüeller yoluyla kurulur. (Butler, 2011: 61-62) Bu da egemen ataerkil sistemin "geçerli beden" algısını bedenlerin maddeleşmesi üzerinden tetkik etmeyi gerektirmektedir.

Butler'ın toplumsal cinsiyetin performatifliğine ve maddeleşen bedenlere dair görüşlerine Foucault'un bazı fikirleri ışık tutmuştur. Örneğin Butler, Foucault'un söylem analizlerine paralel olarak, bedenlerin söylemsel olarak inşa edildiğini savunmuştur. Dolayısıyla bedenlere cinsiyet atayan söylemler olmadan önce, herhangi bir cinsiyetin varlığından söz edilemez. Beden, ancak iktidar sayesinde ve söylem dâhilinde cinsiyetli bir varlık haline gelmiştir. (Kineşçi, 2018: 48) Özetle Butler'ın perspektifinden cinsiyet dediğimiz şey, kadın ve erkek kategorilerinin doğallaştırıldığı (ama asla doğal olmayan) politik bir alandan ibarettir.

Butler, cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dair görüşlerini şekillendirirken ikinci dalga feminizmin gündemini belirleyen önemli isimlerden olan Simone de Beauvoir'un konuyla ilgili görüşlerini eleştirmekle işe başlamıştır. Simone de Beauvoir, Butler'ın aksine cinsiyetleri biyolojik veriler olarak kabul eder ve cinsiyetler arasında biyolojik, fizyolojik ve psikolojik farklılıkların olduğunu vurgular. Fakat ataerkil toplum sisteminde cinsiyetler arasındaki farklılıkların kadını baskılayıp onları annelik gibi rollere mahkûm etmesi, Beauvoir'u kadınların özgürlüğünü kısıtlayan her türlü yaklaşıma itiraz etmeye sevk eder. (Aydinalp, 2020: 473) Bu bağlamda yaptığı "Kadın doğulmaz, kadın olunur." tespitiyle birlikte kültürel inşalar olarak tarihte yer edinen şeyin, cinsiyetler değil kadınların ikincil konumlarının olduğunu savunmuştur. (Aydinalp, 2020: 468) Beauvoir'e göre kadınlar "mutlak" olan erkeğin karşısında "başka" olarak konumlandırılmış ve bu "başkalık" her dönem erkekler tarafından dayatılmıştır. Yani kadınların varoluşu, erkek tarafından kadınların ikincil konuma indirgenmesiyle kültürel bir zeminde tanımlanmıştır. (Aydinalp, 2020: 469) Dolayısıyla, varoluşçu felsefenin de etkisiyle Beauvoir, kadın olma deneyiminin anlamı üzerine düşünmüştür. Varoluş felsefesindeki "Varoluş özden önce gelir." düşüncesinden yola çıkarak "Kadın doğulmaz kadın olunur." tespitinde bulunmuş ve cinsiyetli kimlik algısına karşı çıkmıştır. (Aydinalp, 2020: 472) Bundan hareketle Beauvoir, her insanın bir cinsiyetle doğduğunu ve dolayısıyla toplumsal cinsiyetin, cinsiyetin kültürel bir inşası olduğunu ileri sürerek, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını öne çıkarmıştır. Butler ise bu konuda Beauvoir'u eleştirerek kişinin cinsiyetle doğmadığını sonradan atanan bir cinsiyetin söz konusu olduğunu, ayrıca cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının aynı üretim mekanizmasının çıktısı olduğunu savunur. Fakat Butler aynı zamanda "Kadın doğulmaz, kadın olunur." ifadesinin toplumsal cinsiyetin inşa sürecine işaret ettiğini ve yeniden anlamlandırılmaya müsait bir ifade olduğunu da söyler. (Işık, 2021: 11)

Butler ve Beauvoir, cinsiyet konusunda farklı fikirlere sahip olsalar da toplumsal cinsiyetin ne bir kökeni ne de bir sonu olmadığı konusunda hemfikirdirler. Bu yüzden onlara göre toplumsal cinsiyet aslında "olduğumuz" şey değil, "yaptığımız" şeydir. Her ikisine göre de kadının kendisi ya da diğer cinsiyet kategorileri, tamamlanmamış ve tamamlanamayacak bir inşa halidir. Onların görüş ayrılığı yukarıda belirttiğimiz gibi Beauvoir'un cinsiyeti biyolojik bir gerçeklik olarak kabul ettiği noktada başlar. (Barutçu, 2020: 439) Bu doğrultuda diyebiliriz ki Butler, Beauvoir ve diğer düşünürlerin klasik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet algılarını eleştirirken aynı zamanda onlardan etkilenmiş ve yeni teoriler geliştirmiştir. Bununla birlikte unutmamak gerekir ki feminist düşünürlerin cinsiyet algıları, kendi deneyimlerinden ve bedenleriyle kurdukları ilişkilerin yansımalarından bağımsız

düşünülmemelidir.

Özetlemek gerekirse, Butler'a göre, diğerlerinin aksine, herhangi tözsel bir kategori inşa etmek söz konusu olamaz. Çünkü cinsiyet ve toplumsal cinsiyet gibi düalist inşalar toplumsal yıkımlara sebebiyet verecektir. O yüzden ihtiyacımız olan şey kategorileşmiş bir toplumdaki ziyade, nötralize bir toplumsal yapıdır. En başından itibaren bizim algılarımızda ve yaşantımızda bizi eşitsizliğe sürükleyen, kısıtlayan şeyin "cinsiyet" ve "toplumsal cinsiyet" ayrımı olduğunu söylemek mümkündür. Zaten Butler'a göre insanların cinsiyet kalıpları ile kategorize edilmesi de, iktidar ve güç uygulayabilmek için inşa edilmiştir. (Durğun, 2019: 162) Biyolojik cinsiyet anlayışını zorunlu kılan tözsel yapı, sadece kadınların eşitlik haklarını ellerinden almakla kalmamış daha da ileri giderek erkek ve kadın kategorisi dışında kalana şiddet ve dışlamayı dahi reva görmüştür. Butler'ın fikirleri doğrultusunda denilebilir ki hangi bedene sahip olduğumuz ya da bedenimizi nasıl ortaya koyduğumuz bizim şiddet biçimleriyle olan ilişkimizi etkilemektedir. Dolayısıyla standart bedensel kalıplara uyulmadığı takdirde şiddet ve dışlanma kaçınılmaz olacaktır. Bu etki alanı göz önünde bulundurulduğunda toplumsal cinsiyet eşitsizliği sadece bir kadın sorunu değil, aynı zamanda bir insanlık sorunu haline gelmiştir. Bunun çözümü ise bütüncül bir toplumsal kurtuluş mücadelesinden geçmektedir. (Işık, 2021: 106)

3. Normatife Karşı Performatif

Butler için iktidar, toplum veya kültür, adına her ne denirse densin, kendine ne referans (biyolojik, dini vb.) gösterirse gösterebilir, kişinin değerini tek bir elden belirleyen, kişinin doğuştan geldiği iddia edilen cinsel kimliğini öne sürerek ona göre bir yaşam biçim hiçbir kurum kabul edilebilir değildir. Bu yüzden özgürlük, huzur ortamı ve eşit bir yaşam hakkı sağlayabilmek adına toplumsal cinsiyet kuramında da bahsettiğimiz üzere çoğulculuk anlayışının kabulü şarttır. Çoğulculuk fikrini anlayabilmemiz için ise öncelikle cinsiyet, toplumsal cinsiyet, iktidar ilişkileri ve bireylerin bedenlerine cinsiyet yükleyen mekanizmaların üretim biçimini bilmemiz gerekmektedir. Butler'ın performatiflik kuramı da bedenlerin nasıl cinsiyetlendirildiğini ve toplumsal cinsiyet duygusunun nasıl ortaya çıktığını açıklamayı ve aydınlatmayı amaçlamaktadır.

Butler'a göre bedenlerin şekillerinden tutun, o bedenin hareketlerine, tavırlarına, işgal edebileceği alan biçimlerine kadar her şey güç rejimleri tarafından kurgulanır ve doğallaştırılmaya çalışılır. Mesela hemşireler, yeni doğan bir bebeği "bu bir kız" ya da "bu bir oğlan" diyerek rapor ederken aynı zamanda bebeğe bir cinsiyet/toplumsal cinsiyet ataması yaparlar. Böylece kurgulardan, biçimlendirmelerden ibaret olan "kızlaşma" ve "erkekleşme" sürecini de başlatmış olurlar. (Işık, 2021: 132) Yeni doğan bebek örneğinde de gördüğümüz üzere, Butler'a göre cinsiyet kimlikleri, dil ve söylem tarafından oluşturulurken, dil ve söylem öncesine kadar, var olan herhangi bir cinsiyet ya da ona mukabil bir ölçütün varlığından bahsedilemez. (Butler, 2014: 231)

Butler için cinsiyet ve toplumsal cinsiyet, bir tekrarlama alanından ibarettir. O'na göre kadın ve erkekliğe dair tüm davranışlar, doğal bir özden türememiş, aksine dur durak bilmeyen performans edimleri sayesinde meydana gelmiştir. Yani dil ve eylem, sürekli birbirini üreten bir devinim içerisinde dirler. Performatif pratikler, bu devinimle beraber heteroseksüel yapılar inşa ederek tözsel yanlısalar oluşturur. Bu da insanlar arasında kimlik krizlerine sebebiyet verir. Bu yüzden Butler, performatif pratiklerin oluşturduğu meşru kalıpları yıkmak için yine performatif bir kuramın gerekliliğinden bahseder. Çünkü performatif pratikler nasıl ki toplumsal cinsiyeti kurabiliyorsa, aynı zamanda onu alt üst etmeyi de sağlayabilir. Böylece iktidarların söylemsel olarak ürettiği kalıplardan insanları kurtararak onları özgürlüklerine kavuşturmak mümkün olacaktır.

Anlattığımız üzere cinsiyetin ve toplumsal cinsiyetin sonradan inşa edilmiş kurgular olması, inşa edenin de inşa edilenin de inşa sırasında performatif edimlerle ortaya çıktığı bir anlayışa dayanmaktadır. (Başaran, 2016: 54) Fakat bu edimler ve eylemler, tekrar eden aynılıklar olarak düşünülmemelidir. Dolayısıyla tekrarlanan eylemler, yaratıcı ve yenilikçidir. Örneğin kadın ve erkek kavramlarının, toplumların kabulleri doğrultusunda değişkenlik göstermesi bu durumu açıklar niteliktedir. Tıpkı Derrida'nın yapısökümündeki metinlerin anlamlarının, koşullara bağlı olarak sürekli değişkenlik göstermesi gibidir. Çünkü Derrida'nın yapısökümünde amaç, anlamları geçersiz

kılmak değil, onları farklı yorumlarla yeniden konumlandırmaktır. (Ayaz 2016, 62) Diğer deyişle, bir şeyi yapı söküme uğratmak, o şeyi tamamen ortadan kaldırmaz, sadece o şeyi yeniden inşa eder. Dolayısıyla sürekli bir eylem değişikliği söz konusudur. Buna göre, yapısöküm, yeni bir anlam inşa etmeye yönelik ilk adımdır. (Yanık, 2016: 94) Bununla birlikte Derrida, yapısökümde, tıpkı erkek ve kadın gibi bütün ikircikli yapıların sorunlu olduğunu, çünkü bu yapıların birinin diğerine daha üstün konumlandırıldığını (Bilgili, 2017: 12) bu yüzden de düalist yapıların yapısöküme tabi tutulmasının ve mevcut olan düzenin altüst edilmesinin gerekliliğinden bahseder. (Kaplan, 2018: 453-54) Ona göre krizler, doğruların çoğalmasıyla birlikte, tek ve değişmez bir doğrunun olmamasından dolayı ortaya çıkar. (Yanık, 2016: 92) Özetle Butler, Derrida'nın yapısökümünden etkilenerek kurgulanmış cinsiyetleri altüst etmek adına, içselleştirilmiş normları tekrar eden pratikler olarak görmüş ve cinsiyetlerin yapısöküme tabi tutulması gerektiğinden bahsetmiştir.

Sonuç olarak, Butler'a göre normatif kimliklerin hepsi baskıcı ve dışlayıcıdır. Bu yüzden Butler, kendilerini meşrulaştırılmış kimliklere ait hissetmeyenlerin ötekileştirilmesinin ve "yası tutulmaya değmez hayatlar" olarak görülmesinin bir nevi şiddet olduğunu söyler. (Özkazanç, 2013: 125) Burada nefret söylemine sebep olan şey, doğal ve hakikat olarak kabul edilen cinsiyet ile kültürel bir yorumlama olarak bilinen toplumsal cinsiyet ayrımının neden olduğu yanlış bir kavrayıştan ibarettir. (Özkazanç, 2013: 126) Bireyler çocukluklarından itibaren mensubu oldukları toplumun kabullerini ya da nefret söylemlerini dilsel aktarımların tekrarıyla öğrenirler. Bunun için Butler dil ve eylemin her bir yeni tekrarında dilsel/edimsel değişime gidilerek, ayrıcalıkların ve dışlanmaların giderilebileceğini savunmaktadır. (Kiliç, 2010) Butler'ın buradaki asıl amacı söylemin yarattığı düalist kimlik politikalarını yıkararak, dışarıda bırakılanları da kapsayacak yeni bir politika anlayışı geliştirmektir. Bu da ancak iktidarın belirlediği kimlikleri yapısöküme tabi tutulmasıyla gerçekleştirilebilir. (Uçak, 2017: 58) Butler'ın deyimiyle, "Kurgulanmış kimlikleri yapısöküme tabi tutmak, inkâr etmek ya da tamamen bir kenara atmak değil, sorgulamak ve belki de en önemlisi, özne gibi bir terimi şimdiye dek verilmemiş bir kullanım alanına açmaktır." (Uçak, 2017: 60-61) Yani, bahsettiğimiz yapay normların altını oymak ve bu normların yeniden anlamlandırılmasını sağlamak için yeni dilsel/edimsel şekiller inşa etmek gerekir ki, Butler'ın performatiflik kuramı ile kastedilen de budur. Bu sayede eril, dişil ve bunun dışındaki kimliklerin hiçbirinin diğerine üstün olmadığı gösterilebilir.

Butler'ın hedefi, daha öncede anlattığımız üzere fallogosantrizm (fallus merkezli söz) gibi konum belirleyici ve kimlik tanımlayıcı kuramları sahip oldukları merkezi konumdan etmektir. (Butler 2014, 35) Çünkü fallus merkezcilik dediğimiz yapı, düalist versiyondaki iki cinsiyetten birini, diğerine daha üstün tutarak birisine temsilcilik işlevini atfeder. Böylece temsil edilen cinsiyet, temsil eden cinsiyet içerisinde yok olmaya mahkûm edilir. Dolayısıyla böyle bir sistemde temsil edilen cinsiyetin sesi de duyulmamaktadır. (Kaplan, 2018: 454) Farklılıkların varlığını vurgulayan ve kadınların seslerini duyurmak isteyen Butler, performatiflik üzerinden söylemlerin ötekileştirici tavrının dönüştürülebileceğini savunmaktadır. (Işık, 2021: 131) Buna göre performatif inşaları kabul etmek de cinsiyet ve toplumsal cinsiyeti inşa etmektir. Ancak, cinsiyet performanslarına yönelik inşaların hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğuna dair belirlemede bulunulmamalıdır. Buna göre, performatiflik kuramı, salt bir belirlenime dayanmadan, değişime kendini açmayı ve anlamı farklı şekillerde ifade etmeyi içermektedir. (Oralgül, 2016: 53) Nasıl ki cinsiyet ve toplumsal cinsiyet inşaları, toplumsal normların sürekli tekrarlarıyla meydana geliyorsa, bu tekrarlar aynı şekilde değişim ve dönüşüme tabi tutularak içselleştirilmiş iktidarın yıkılmasına da imkân sağlayabilecektir. Bundan dolayı da Butler'ın performatiflik kuramını değiştirici bir güç olarak gördüğü söylenebilir. (Başaran, 2016: 53)

4. Feminist Öznenin İnşası ve Problemleri

Feminizm, ataerkil düşünce ile mücadele ederken, 1980'li yıllardan itibaren, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımları üzerinde durmaya başlamıştır. Yukarıda da ele alındığı gibi, Butler bu ayrımın, kültür öncesinde bir beden var olduğu varsayımına dayandığına işaret etmiştir. Yani bu ayrımlar, dışlama ve baskılardan kurtarmayı amaçladığı kadın kategorisini biyolojik bir kökene dayandırır. Sonrasında kadın kategorisi toplumsal olarak

ikincil konuma yerleştirilerek ezilmelere, dışlanmalara ve sömürüye maruz bırakılır. (Saliya, 2013: 71) Butler, feminizmde yapılan bu ayrımların dışlayıcı olduğunu düşünür. Feminizmin hareket noktası olan kadın kategorisinin ortak bir kimlik olarak varsayılmasını reddeder ve feminizmin bütün kadınları temsil ettiği iddiasını sorunlu görür. Bu yüzden kadın kategorisini tartışmaya açar ve şu soruları yöneltir: “Kadınlar kategorisini ne oluşturur? Feminizm kadın kategorisine ait varsayımlarını neye dayandırır? Yasa önünde temsil edilebilecek ontolojik bütünlüğe sahip öznelerden bahsedilebilir mi?” (Butler, 2014: 63-65)

Butler, bu sorularının cevabını Foucault’un fikirlerinden yararlanarak bulmaya çalışmıştır. Dolayısıyla, Butler, insan öznelerinin iktidar tarafından üretildiğini, onlara kadın ve erkek cinsiyetleri atandığını, sonrasında cinsellik ve cinsiyet arasındaki ilişkisinin sabitlendiğini vurgular. Feminizmin öznesi olan kadın kategorisinin bir kurtuluş politikası olarak üretildiğini ancak kendini tutsak eden bağları kuvvetlendirdiğini ileri sürer. Yani feminist özne, aslında kendisini kurtaracağını düşündüğü siyasi sistemin ta kendisi tarafından söylemsel olarak üretilmiş olmaktadır. Bu durumda bahsettiğimiz politik süreçler, her ne kadar var olanı temsil ediyor gibi görünse de aslında temsil iddiasında buldukları özneleri bizzat yaratmışlardır diyebiliriz. Butler, feminizmdeki bu özne varsayımını “doğal durum kuramına” dayandırır ve onu doğal sayan iddiaları söylemsel bir kurgu olarak düşünür. Buna göre, ontolojik bütünlüğe sahip olan özne, söylemler yoluyla doğallaştırılır. Bu anlayışta doğal olan özne sabit bir cinsiyete sahiptir ve bu yönde şekillenen ikircikli cinsiyet yapıları da doğallaştırılarak güvence altına alınmış olur. Fakat burada Butler’ın dikkat çektiği bir nokta vardır. Butler’a göre bu tür bir iktidarın işleyişi gizlilik dâhilinde çalışır yani üretilen bu meşrulaştırıcı ve dışlayıcı özne politikaları, dışlayıcı ve üretici fonksiyonlarını örtük tutar. Bu şartlar altında insan oluşun yeniden düşünülmesinin gerekliliğinden bahseden Butler, aslında insanın kendisinin belirlemediği, seçmediği şartlar içerisinde var olduğunu vurgular. Dolayısıyla Butler’a göre cinsiyetten önce insan oluşu yeniden düşünmek gerekir. Bu da, ilk olarak kişinin içine doğduğu sosyal ve psikik şartları göz önünde bulundurmaya gerektirir. Butler, bu doğrultuda, insanı bir özne olarak inşa eden söylemsel koşulların izini sürer ve feminizmin kullandığı kadın kategorisinin evrenselliğini sorgular. Bu sayede kadın kategorisinin nasıl dışlayıcı bir işleve sahip olduğunu ve normların, bu kategorilerin düzenlenmesinde ve normalleştirilmesinde önemli bir yeri olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. (Saliya, 2013: 68-74)

Bu yüzden Butler’a göre kurtuluş politikasında kullanılan kadınlar kategorisi, dışlayıcı sonuçlardan kaçınabilmek adına, sınırları çizilmemiş ve dayatma bir kimlikten azat edilmiş daha kapsayıcı bir kategoriye evrilmek zorundadır. Böylece daha adil ve daha çok ses getiren feminist politikalar mümkün olacaktır. (Saliya, 2013: 69) Bu doğrultuda, daha kapsayıcı bir kategorinin gerekliliğinden söz eden Butler, soykütüksel eleştiriler yaparak iktidar yapılarının üretici ve düzenleyici özelliklerini ortaya çıkarır. Fakat bunu yaparken cinsiyetin ve toplumsal cinsiyetin kökenlerini arayarak ya da cinsel kimliği arayarak tarihsel verilerin çözümlemesini amaçlamaz. Soykütüksel eleştiri ile ancak “Edimsel ve söylemsel pratikler sonucu ortaya çıkan kurgusal varoluşların tarihsel koşulları irdelenerek, kimlik kategorilerinde ne tür siyasi hesapların döndüğü araştırılır..” (Saliya, 2013: 70) Bu yaklaşıma göre özne kavramı, yeni bir kullanım alanına açılır. Fakat soykütüksel analizlere tabi tutulan özne hakkında unutulmaması gereken önemli bir konu daha vardır. Butler, soykütüksel eleştirileri yaparken hiçbir zaman özneleri toptan reddetme amacı gütmemiştir. O sadece öznenin kurulumunu irdelenmiş ve her türlü sabitliği ve değişmezliği giderebilmek adına bu yola başvurmuştur. En nihayetinde Butler için özneyi irdeme olayı mühimdir. Çünkü ancak bu sayede özne terimi yeni bir kullanım alanına açılacak ve böylece kapsayıcı bir anlama ulaşabilecektir. (Barutçu 2020, 438)

Butler’a göre, burada sorulması gereken soru kişinin neden özne olma gereği hissettiğidir. Bu sorunun cevabının ise bireyin yaşamı boyunca anlaşılabilmeye, tanınmaya ve görülmeye ihtiyaç duymasında yattığına inanmaktadır. Birey bu arzusunu yerine getirebilmek amacıyla içinde bulunduğu toplumun kurallarına uyum sağlar. Dolayısıyla normların etkisiyle beraber varlığı inşa olunan özne, birtakım yasakları ve engelleri varlığının koşulu olarak kabul etmek durumunda bırakılır. (Uçak 2017, 15) Bu yüzden Butler özneleşme sürecinde bir tabi oluşun ortaya çıktığını ve özne var olduğu sürece bu bağlılığın devam ettiğini söyler. Süreç içerisinde öznenin tabiiyetini oluşturan

normlar her ne kadar bireyin yaşamını ve sosyal dünyasını düzenlemeye ve dönüştürmeye çalışsa da aynı zamanda bireyin şiddete maruz kalmasına ve sınırlandırılmasına sebebiyet de verir. (Saliya 2013, 65)

Butler'ın, öznenin inşası hakkındaki düşüncelerine baktığımızda yine birçok konuda olduğu gibi Foucault'un etkisinde kaldığı görülmektedir. Butler, Foucault'un özne- iktidar anlayışından hareketle, öznenin iktidar tarafından kurulduğunu ve onun iktidarın denetimi altında tutulduğunu söyler. Dolayısıyla özne ve iktidar arasında bir sınırdan bahsetmek ya da birini diğersinin dışında, önünde veya ötesinde bir yerde görmek imkânsızdır. Butler'ın eleştirdiği iktidar yapısı, aynı zamanda bireyleri kimliklere bağlayarak onları tanımlayan ve kategorileştiren, bireylere hakikat yasası dayatarak onlara gündelik yaşamda dahi müdahale eden bir yapıdadır. (Başaran, 2016: 44-45)

İktidarın öznel üzerindeki gücünün göstergelerinden bir tanesi de yaptığı adlandırmalardır. Adlandırmalar iktidar için önemlidir, çünkü bu sayede iktidar, özneli kendi istediği gibi şekillendirerek onları kontrol altında tutabilir. Öznenin kendisine verilen bu adlandırılmaldan kaçması da neredeyse imkânsızdır. Örneğin, "Kadın" iktidar tarafından yapılmış en güçlü adlandırmalardan bir tanesidir. Dolayısıyla iktidarın tekelinde gelişen kadın, erkek gibi adlandırmalar, bazı bireylerin cezalandırılmalarına yol açarken bazı bireylerin de gurur kaynağı haline gelebilmektedir. İktidarın adlandırmaları bir nevi, bedene kazınan ve bedensel olana ilişkin kalıp algılar yaratarak hiyerarşik bir düzenlemeye tabi tutan bir zemindir. (Özkazanç, 2013: 133)

Bilindiği üzere iktidarın özneli şekillendirmek ve cinsiyetlendirmek için kullandığı adlandırmalar, beden üzerinden yapılmaktadır. Bu şekilde temel teşkil etme işlevinden dolayı, bedenin nasıl tanımlandığına değinmek önemlidir. Butler iktidarların, hatta kendisinden önceki feminist düşünürlerin savunduğu evrensel bir biyolojik temel olarak düşünülen beden algısına karşı çıkmıştır. Butler'a göre, beden, sabit bir tözsel yapıya sahip olmayan, herhangi bilimsel bir gerçekliği ve mutlaklığı olmayan ve tamamen kültürel söylemler ile üretilen bir yapıdır. Beden üzerinde yapılan cinsiyetlendirmeler ya da ikili sınıflandırmalar ancak, "Ben bir erkeğim." ya da "O bir kadın." gibi dilsel ifadelerin tekrarları sayesinde mevcudiyet kazanır. Sonuç olarak, Butler, bedenin cinsiyetlendirilişinin ontolojik ve doğal bir referansa dayandırılmayacağını savunur. Butler'a göre biyolojik beden, aslında toplumun inşası olan toplumsal bedenden ayrı düşünülemez. (Butler 2014, 58) Butler'ın, "Kendi bedenlerimiz üzerinde hak sahibi olmak için mücadele etsek de, uğrunda mücadele ettiğimiz bedenler hiçbir zaman tam anlamıyla sadece bize ait değildir." (Butler, 2013: 41) ifadesi, bu konudaki görüşünü çok net bir şekilde yansıtmaktadır.

Butler için üretilen bedenlerin ve yapılan cinsiyetlendirmelerin evrensel bir forma evrilmesi, özne-iktidar ilişkisine dayanmaktadır. Dolayısıyla, sabit gibi görünen temel dinamikleri sorgulayarak onların içini boşaltıp birer kurgudan ibaret olduklarını ortaya çıkarmak önem arz etmektedir. Özneyi sorgulamaya açarak kuir kimliklere kapı aralayan Butler, ortaya koyduğu eleştirileri ve fikirleriyle özne, kimlik ve beden üzerinden yürütülen her çeşit siyasetin işlevsizliğini vurgulamaya çalışmıştır. (Barutçu, 2020: 436) Bunun göz ardı edilmesi halinde, doğduğu andan itibaren var oluşu başkasının yasalarına bağlı kalışı gerektiren bireylerin, başkası karşısında her zaman kırılğan olacağını iddia etmiştir. (Uçak, 2017: 25) Zaten Butler'ın en başından beri verdiği mücadele de bunun içindir. Hayatlarında birçok kırılğanlığa maruz bırakılan kadınlar her zaman ötekileştirmenin kurbanı olmuşlardır. Oysaki Butler'a göre kimsenin kimseye üstünlüğü söz konusu değildir. Burada ötekileştirilen grup sadece kadınlar olmak zorunda da değildir. Dolayısıyla Butler, sadece kadın kategorisine değil, birini diğersine üstün tutan her türlü sınıflandırmaya karşı çıkmıştır. (Işık, 2021: 95)

Sonuç

1980'li yıllarda kadınların doğasıyla ilgili yapılan tartışmalar ışığında kadınları, "belli ortak deneyim ve özelliklere sahip olan" bir özne grubu olarak kabul eden feminist teoriler ortaya atılmıştır. Fakat Butler gibi çoğulculuktan yana olan bazı feministlerce bu "ortak kimlik" kabulü eleştirilmiş ve kadın kategorisi ile feminizm arasındaki ilişki sorgulanmıştır. Butler'ın performatiflik kuramına göre, kadın kavramı üzerinden özne statüsü kazanmaya çalışmak anlamsızdır, çünkü burada özne zannedilen şey aslında dilsel bir kategori olup dil ile var olan tarihsel

bir olgudur. Butler'ın feminizmine baktığımızda, her ne kadar feminizm içerisindeki kadın özne politik bir gereklilik olarak kabul edilse de kadın kategorisinin kimi temsil ettiğinin sorgulanması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir özne olarak kadın, kendi içinde bölünmeleri olan ve kendi ötekileştirme alanlarını oluşturan bir kategoriye dönüşebildiğinden, oluşturulan "biz" algısı da problemlidir. Dolayısıyla Butler, feminist özneyi, mutlak "değişmez bir özne kategorisi olarak kurmanın imkânsızlığına işaret eder." (Hidir, 2014: 4) Diğer türlü kadın özneyi savunan hiçbir feminizm tanımı, dünya çapında kapsayıcı bir yapıya ve algıya sahip olduğunu iddia edemez.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet normlarının kısıtlayıcı ve dışlayıcı yönlerine dikkat çeken Butler, bu normların dönüştürülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu yüzden yıllardır feministlerce kabul gören cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını eleştirmiştir. Bu kavramların yeniden düşünülmesine dair yaptığı çalışmalarda, Foucault'un performatiflik kuramından, Derrida'nın yapı sökümünden ve Beauvoir'in toplumsal cinsiyetin inşasına dair görüşlerinden etkilenmiş ve bu teorilerden feminist düşünceyi geliştirmeye çalışmıştır. Butler'ı diğer feministlerden ayırtan en önemli nokta, toplumsal yıkımların sebebi olarak gördüğü tözsel kategori algısına getirdiği eleştirilerdir. Diğerlerinin aksine Butler, cinsiyeti biyolojik bir gerçeklik olarak kabul etmez. Fakat bunun da ötesinde, birinin diğerine üstün konumlandırıldığı bütün düalist yapıların altüst edilmesinin gerekliliğinden bahseder ve bunun için ikircikli yapıları yapı söküme tabi tutar.

Tıpkı Butler gibi feministlerin istediği de temel yaşamsal haklarda eşitliğin sağlandığı, kimsenin kimseye üstün tutulmadığı ideal bir dünya düzenidir. Fakat Butler'a göre diğer feministlerin, kurtuluş politikalarında göz ardı ettikleri bazı durumlar vardır. Butler, Feminist hareketin kullandığı kadın kategorisinin, biyolojik varoluşlara dayanarak ayrımcılıkları meşrulaştırdığını ve dolayısıyla dışlayıcı fonksiyonlara zemin hazırladığını düşünür. Bu durumda Butler'a göre feminizmin öznesi olarak görülen kadın kategorisi, kendisini sınırlandırmaya mahkûmdur. Feminizmin, kendine çizdiği sınırlardan ve maruz kaldığı dayatmalardan kurtuluşu ancak, "kadın öznenin" varlığını doğal bir zemine oturtmaktan vazgeçerek, cinsiyet kimliklerinin yeniden anlamlandırma sürecine tabi tutmasıyla mümkün olabilir.

Kaynaklar

- Andrews, A. C. (1938). "Pliny the Younger, Conformist" *The Classical Journal*, 34(3), 143-154.
- Ayaz, Bahar. 2016. "Jacques Derrida, Richard Rorty ve Doğruluk". *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi* 1 (2): 57-68.
- Aydinalp, Esra Başak. 2020. "Varoluşçu Özgürlük Bağlamında Kadın: Simone de Beauvoir ve İkinci Cinsiyet". *Litera: Dil Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 30 (2): 465-88.
- Barutçu, Atilla. 2020. "Judith Butler Felsefesinde Kimlik Siyasetinin Reddi: Özne ve Cinsiyet Tartışmaları Üzerinden Bir Okuma". *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2): 431-49.
- Başaran, Burcu. 2016. "Radikal Demokrasi Kuramı Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Meselesi Judith Butler'ın Kuramsal Yaklaşımının Değerlendirilmesi". Yüksek Lisans Tezi, BURSA: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Butler, Judith. 2011. "Maddeleşen/Sorunlaşan Bedenler (Bela Bedenler)". *Yapı Kredi Yayınları*, sy 65-66 (Bahar).
- Butler, Judith. 2013. *Kırılğan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü*. Çeviren Başak Ertür. 2. basım. İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, Judith. 2014. *Cinsiyet Belası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Durğun, Serpil. 2019. "Performatif Pratiklerin Tekrarı Olarak Toplumsal Cinsiyet". *İçinde*, 157-67. Mersin: Ubak Uluslararası Bilimler Akademisi.
- Ersöz, Aysel Günindi. 2010. "Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Rollerini". *Gazi Türkiyat* 1 (6): 167-82.
- Hidir, Naz. 2014. "Queer Olmayan Bir Feminizmin İmkansızlığı Üzerine". *Kaos GL Dergisi*, 2014.
- Işık, Mehmet Fatih. 2021. "Judith Butler'da Feminist Söylem ve İktidar". Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- "İran'da Mahsa Amini protestolarında hayatını kaybeden genç kadınlar - BBC News Türkçe". t.y. Erişim 26 Kasım 2022. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cyx500k71r9o>.
- Kaplan, Merve. 2018. "Post-Yapısalcı Kuram İlişkisinde Feminizm". *International Journal of Disciplines In Economics and Administrative Sciences Studies (IDEA studies)* 4 (9): 452-62.
- Kiliç, Nilgün Sofuoğlu. 2010. "Butler'ı Schutz ile Okumak: Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Cinsiyet Ayrımcılığının Bazı Göstergeleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Toplum Bilimleri Dergisi* 4 (8): 83-93.
- Kineşçi, Erdinç. 2018. "Queer Kurama Katkıları Bağlamında Judith Butler Düşüncesi". *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* 11 (1): 27.
- Oralgül, Ezgi. 2016. "Judith Butler'ın Kimlik ve Siyaset Anlayışı". *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* 9 (1): 47-62.
- Özkan, Bülent, ve Ayşe Eda Gündoğdu. 2011. "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler". *Turkish Studies* 6 (3): 1133-47.
- Özkazanç, Alev. 2013. "Butler'ın Feminizmi: Siyasi bir Okuma için Kılavuz". *Mülkiye Dergisi* 37 (4): 118-38.
- Saliya, Derya Aybakan. 2013. "Judith Butler ve Post-Modern Feminizm". Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, Leyla. 2012. "Tarih, Toplum, Siyaset, ... ve Kadın Olmak". *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi* 0 (4): 3-18.
- Taş, Gün. 2016. "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri". *Akademik Hassasiyetler* 3 (5): 163-73.
- Uçak, Damla. 2017. "Judith Butler ve Öznellik". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vatandaş, Doç. Dr. Celalettin. 2011. "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı". *İstanbul Journal of Sociological Studies* 0 (35): 29-56.

Yazar Katkıları: Fikir %30-70; Tasarım %50-50; Denetleme%50-50; Kaynaklar %30-70; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi %70-30; Analiz ve/ veya Yorum %70-30; Literatür Taraması %50-50; Yazıyı Yazan %60-40; Eleştirel İnceleme %40-60

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek olmadığını beyan etmiştir.

Author Contributions: Concept %30-70; Design %50-50; Supervision %50-50; Resources %30-70; Data Collection and/or Processing-%70-30; Analysis and/or Interpretation- %70-30; Literature Search %50-50; Writing Manuscript %60-40; Critical Review %40-60; Other-*

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.